

Интервю от серията „Наука в извънредно положение“

Анастас Герджиков

Анастас Герджиков е професор по латински език и римска литература в Катедра „Класическа филология“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Автор е на четири монографии и на над четиридесет студии и статии в областта на античната и на средновековната литература и на регламентацията на висшето образование, както и на първия превод на Аристотеловата „Политика“. Бил заместник-министър на образованието и науката (2001- 2003 г.) и управител на Фонд „Научни изследвания“ (2008-2009 г.). От 2010 г. е заместник-ректор, а от 2015 – ректор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Скъпи приятели на Културния център на Софийския университет!

Ще се опитам и аз да кажа няколко думи за ролята на науката и образованието в извънредното положение.

Науката е важна във всяка ситуация, но в ситуация на криза често се сещаме за нея с по-голямо уважение. Очевидно е, че когато очакваме лекарство и ваксина срещу вируса, хората са по-склонни да осъзнаят, че имат нужда от изследователи и от научно знание. Мисля обаче, че е пресилено да кажем, че пандемията е върнала вярата на хората в науката. Преди всичко аз смятам, че проблемът не е във вярата и доверието. Хората вярват в науката и без подобна кризисна ситуация. Проблемът е доколко тя е ценна за тях.

Разбирането на различните общества, а оттам и на управляващите, за ценността на науката е различно. По време на финансовата криза през 2008–2009 г. президентът Обама беше увеличил финансирането за научни изследвания с 1–2 милиарда, т.е. с 50%, с надеждата, че това ще помогне за излизането от кризата и за икономическия растеж. В същия период у нас бюджетът за научни изследвания беше намален наполовина, а средствата за университетите – с 30%, очевидно с аргумента, че при недостиг на средства първо се орязват най-маловажните сектори, които няма да повлияят на икономиката и обществото.

Отделна тема е това, доколко политиците по света наистина търсят и се опират на научна експертиза. Според мен в повечето държави политиците искрено се обърнаха към експертите за консултиране и за необходими мерки и възложиха големи очаквания на изследователите за бързо откриване на лечение и ваксина. Наистина споровете между учените объркваха политиците и те не знаеха на кого да се доверят, но имаха искреното желание да се вслушат в гласа на специалистите. Това беше така и в България. Правителството покани от самото начало специалисти от областта на медицината, след което се появиха гласове на техни опоненти, правителството се принуди да състави втори консултативен орган, за да успее да включи всички противоречиви мнения. Не толкова добре се справи правителството с разпознаването на експертизата. В националния оперативен щаб някои области – епидемиология, вирусология, бяха представени по-слабо от други. Конкретно данните от математическото моделиране се представяха публично от учен, който не е математик.

Отделна тема е стъпва ли политиката на едно правителство на достатъчно достоверни научни данни. Ако използвате съмнителни тестове или взимате, транспортирате и съхранявате пробите по погрешен начин, няма как да получите верни резултати. Дори да сте се справили с тези пречки, ако сравнявате броя на ежедневните установени случаи на носителите на вируса в началото, когато правите 200 теста на ден, и на следващ етап – когато правите по 2 хил. теста на ден, допускате методологична грешка.

Независимо от всички забележки, които можем да му отправим, българското правителство се справи сравнително добре. Липсата на опит и средства се оказаха по-малък проблем от обичайния – комуникационния проблем. Грешките в комуникацията, допуснати от правителството и от Националния оперативен щаб, бяха дребни на фона на разваления телефон, по който информацията достигаше до нас. Първо медиите. Малко бяха медиите, които се отнесоха към темата отговорно и професионално. Много бяха тези, които ежедневно търсеха сензационното и крещящото. Но, както обикновено, истинският проблем дойде не от злонамереност, а от некомпетентност. Въпросите, които задаваха много репортери на щаба, и неспособността елементарна информация да се предаде грамотно на обществеността, за пореден път ни подсетиха, че за много медии не свободата на словото е същинският проблем, а липсата на интелигентност.

Този проблем се усети десетократно повече в социалните медии. Това е така, защото фалшивите новини и коментари бяха умножени и разпространени от самите потребители. Социалните мрежи не успяват с изкуствен интелект да компенсират недостига на естествен интелект и на критическо мислене, които те правят способен да различиш истинното от инсинуацията и дори правдоподобното от фантастичното. Към тази световна тенденция у нас се добавя типично българската черта, когато чуем или прочетем нещо добро за някого, да се включва критичната ни подозрителност, а когато чуем нещо лошо – да ставаме безкритично доверчиви.

Разбира се, проблемът с фалшивите новини е много малка част от глобалното релативизиране на истината през последните десетилетия. Постмодерната хуманитарна и социална наука постави под въпрос всичко, а в същото време, мотивирайки се с борба с монопола на определена раса, религия, пол, социална класа, географски регион умножи броя на истините до броя на изказванията. Така се оказа, че абсолютна истина няма, че всеки си има своя субективна истина, всеки е посвоему прав. А оттук е една крачка до

вярата, че всички твърдения имат право на съществуване, дори тези, които си противоречат, т.е. в термините на станалата ненужна Аристотелова логика – взаимно се изключват. Термини като „постистина“ показват презрението на днешния човек към епохата на истината, която той смята, че е преодолел, замествайки истината с оригинален изказ, с игра с емоциите на публиката, с активизъм и с опиянението от мощта да знаеш, че ако изкрешиш нещо достатъчно гръмогласно в социалните медии, вече си спечелил спора. Дори след това учените да те опровергават или съдят да реабилитира обекта на атаката ти, лошото вече е сторено, защото в един свят без истина хората са те последвали безкритично, вярвайки, че който говори най-високо или най-добре, сигурно е и най-прав. Затова в XXI век вярата в науката се конкурира с вярата в суеверия и псевдодуховни учения, консумативната култура отдавна е изместила високата култура, която изисква усилие и замисляне, визуалното и сензационното по-лесно поддържат концентрацията на публиката от задълбочения анализ и дори от четеното изобщо. Интернет и социалните мрежи дават трибуна за изява на всеки без дискриминация, включително на този, който няма какво да каже или лъже, или говори с езика на омразата. Ако няма абсолютна истина и всеки е посвоему прав, не можем да заглушаваме гласовете и на глупака, на лъжеца, на хейтъра и така, докато се окаже, че техните незаглушени гласове са останали единствените, които чуваме.

В този свят на конспиративни теории, податливост на страхове и паника, на манипулации и популизъм, пандемията може да изиграе разтърсваща роля. Когато животът на милиони хора е застрашен и чакаме да ни спасят учените, а не шарлатаните, може изведнъж да се опомним и броят на вярващите във ваксините да надхвърли броя на вярващите, че Елвис е жив.

Друга полза от извънредното положение е ускорената дигитализация на всичките ни дейности. В Софийския университет от 15 години имаме платформа за дистанционно обучение, но досега я ползваха десетина процента от преподавателите. Сега всички бяхме принудени да я приложим и след първоначалното смущение много преподаватели откриха преимуществата на този инструмент. Присъственото обучение има голямото предимство на личния контакт, но дигиталните ресурси добавят много нови възможности.

По същия начин необходимостта от социална дистанция и дори от прекъсване на много дейности ще даде тласък за развитието на изкуствения интелект. Това е голяма тема

и сигурно ни дебнат и много опасности, но отново има и очевидни ползи. В това отношение Софийският университет не изостава. Ние развиваме три центъра за върхови постижения в областта на големите данни и на изкуствения интелект.

Накрая искам да спомена и интернет страницата за коронавируса, която подготви Софийският университет. На нея можете да прочетете всичко – от медицинските аспекти, през икономическите последствия, до това как да запазим психичното си здраве и какви културни събития можем да посетим онлайн. Отбелязан е приносът на Софийския университет за преодоляване на кризата: Биологическият факултет тества предпазни маски, колеги от Физическия факултет произвеждат предпазни шлемове, преподаватели от Факултета по химия и фармация разработиха надежден гел-дезинфектант, лабораторията на Софийския университет за високопроизводителни изчисления в София ТехПарк включва изчислителните си възможности в работата на международен проект за изследване на начина, по който работи вирусният протеин, Културният ни център предлага онлайн програма и т.н.

Желая на всички здраве и да излезем по-мъдри от тази криза. Преживявали сме много кризи и сме оцелявали. Ще преживеем и тази. Важното е да научим нещо от нея.